אַ װײַלע). איז דער הירוץ: למאַי װאו װעל איך איצטער נעמען אַף קשיא, וואו וואָלטן דעמאָלט נעמען יירן אַף שבת? (פֿאַרטראַכט זיך אַף געווען קיין תאווה. איר פֿאַרשטייט, צי ניין? אײַ וואָס? איז דאָך די ראָך רער יצר־הרע נישט געהאַט וואָס צו טאָן, און די האווה וואָלט נישט סע זאָל לחלומין גאָר נישט זײַן קיין שום געלט אַף דער וועלט, וואָלט וואָס אַלע ווילן דאָס און קיינער האָט דאָס נישט... אָבער אַו מער ווי אַ יצר־הרע, אַ תאווה אַועלכע, איינע פֿון די גרעסטע תאוות אַנגעשריבן: "טרי רובליאַ סערעבראָם". געלט, ואָג איך אײַך, איו נישט וּאַך, מע האָט גענומען אַ שטיקל פּאַפּיר, אַוועקגעשטעלט אַ צאַצקע און רען געלט? – געלט איז ראָך, אייגנטלעך, נאָר אַ הסכם, אַן אײַנגערערטע מבמל דאָס געלט. אויס געלט! וואָרעם, לאָמיר זיך נישט נאַרן, וואָס איז און אפשר, האַ?... ווען איך בין רויטשילר, קען ויין, אַו איך בין גאָר וועט קומען!"... (שטעלט זיך אָפּ). געשריבן: "והיה, און עס וועט זיין, ביום ההוא, דאָס הייסט, אַז משיח באַקומט גאָר דעמאָלט אַן אַנדער פּנים, ווי אין פּסוק שטייט באַ אונדו אויס פֿראַנצויו, אויס ציגיינער, אויס ייר, להבדיל – די גאַנצע וועלט שאַרעראַם, איז ראַך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס שערק, אויס ענגלענרער אַף תשעה ניינציק כפרות! און וויבאַלד אויס כלי־זין, אויס חיל, אויס ראָס כלי־זין, מיטן חיל, מיט אַלע זיבעצן זאַכן, מיטן גאַנצן טאַרעָראַם?

הימל! נו, גיי שפאַר זיך מיט אַ ליטוואַק!

אַזוי האָט דער עולם געטראַכט.

איינמאָל איז אָבער אָגגעקומען אַ ליטוואַק, לאַכט ער! איר קענט דאָך

די ליטוואַקעס: פֿון מוסר־ספֿרים האַלטן זיי ווייניק, דערפֿאַר שטאָפּן זיי

זיך אָן מיט ש"ס ופּוסקים. ווייַזט דער ליטוואַק אַ בפֿירושע גמרא — די
אויגן שטעכט ער אויס. אפֿילו משה רבינו, ווייזט ער, האָט באַם לעבן

גישט געקאָנט אַרויף אַפֿן הימל, נאָר געהאַלטן זיך צען טפֿחים אונטערן

וּאָל העלפֿן, אַו נישט דער רבי?

וואו קען זיין דער רבי?

וואו זאָל ער זיין? מן הסתם אין הימל! ווייניק געשעפֿטן האָט אַ רבי
פֿאַר ימים-נוראים צו פֿאַרזאָרגן? יידעלעך, קיין עין-הרע, דאַרפֿן פּרנסה
שלום, געזונט, גוטע שידוכים, ווילן גוט און פֿרום זיין, און די זינד זענען
דאָך גרויס, און דער שטן מיט זיינע טויזנט אויגן קוקט פֿון איין עק וועלט
ביז דער צווייטער, און ער זעט, און פֿאַרקלאָגט, און מסרט... און — ווער

באַשעפֿעניש איז אין שטוב נישט געווען.

מען פֿלעגט אים נישט וען אין ערגעץ: ניט אין שול, ניט אין ביידע בתי־מדרשים, נישט באַ אַ מנין, און אינדערהיים אודאי און אודאי נישט די שטוב איו געשטאַנען אָפֿן. ווער עס האָט געוואָלט, איו אַרײַן און אַרויסגעגאַנגען; געגנבעט באַם רבין האָט מען נישט. אָבער קיין לעבעריק

און דער נעמיראָווער פֿלעגט סליחות־צײַט יעדן פֿרימאָרגן נעלם ווערן,

אַ טַסידישע דערציילונג אויב נישט נאָך העבער

י ל. פרץ

אַבֿרהם קאַרפּינאַוויטש טאמארע די הויכע די צרות האבן זיך אנגעהויבן בא בערטען די לוכטע. זי האט געהאט אַ הײַזל אַף יאַטקעווער גאַס. ס'איז געווען אַן אײַנגעפֿירט אַרט. דאַס געשעפֿט איז געגאַנגען מקנא צו זײַן. דאַרט איז געווען תּמיד פֿול, צולים טאָמאַרען. ווילנער בחורים האַבן זיך געקלעפּט צו איר. פֿרײַטיק צו נאַכט האָט יענע ניט געהאַט קיין פֿרײַע מינוט. איז אַבער בערטע געווען זייער זשעדנע. געוואַלט אַרײַנכאַפּן די וועלט. האַט זי אַנגעהויבן שרײַען אַף טאַמאַרען, מאַכן איר דעם טויט. דאַ רעדט זי צו פֿיל, דאַ לאַכט זי ווען מע דאַרף ניט, און לאַזט אַרויס געסט. וואַלט טאַמאַרע פֿאַרשלונגען די אַבידעס, ווײַל פֿאַרט איז באַ בערטען אין הײַזל געווען ווייך און ווארעם. האט אבער בערטע אפּגעטאן אין איינעם א ברײַטיק צו נאכטס א זאך, וואס דאס איז שוין געווען איבער דער גאל. אזוי פֿיל, אז טאמארע האט איבערגעווארט דעם שבת און גלײַך אף מארגו גענומעו איר קופֿערל, אײַנגעפּאקט די פּאַר קליידעלעך, מיט אַלע פֿארזעצונגען פֿון דעם ראמאַן רעגינע די שפּיאַנקע, וואָס זי פֿלעגט קויפֿן יעדן פֿרײַטיק, און אַוועק פֿון בערטען. מיידלעך פֿון פֿאַך האַבן געעצהט טאמארעז ניט אוועקצוגייז. מע האט שוין ניט איין אבידע אראפּגעשלונגען פֿון די באלעבאסטעס. אבער טאמארע די הויכע האט געהאט איר אייגענעם האנאר, כאטש קיין גרויסע דאמע איז זי אין ווילנע ניט געווען. אין וואלאקומפּיע, דער שיינער געגנט הינטער ווילנע, איז זי אַף דאַטשע ניט געפֿאַרן, און באַ דעם "גרינעם שטראל" אין קאפֿע איז זי ניט געזעסן. 13

8

אַ ללייניקיים: מיטן רבין, און סליחות־ציים, פֿאַרטאָג, אַליין אין שטוב!..

גבוז.... מודה האָט ער געווען, דער ליטוואַק, אַז ווען ער איז געבליבן איינער אַליין מיטן רבין, איז אים באַפֿאַלן אַן אימה. די הויט איז שוין אים אויפֿגעלויפֿן פֿאַר שרעק, די וואָרצלען פֿון די פּאות האָבן אים געשטאָכן

דערנאָך הערט דער לימוואַק, ווי די בעטן אין הויו הייבן אָן סקריפען... ווי די בני־בית כאַפּן זיך אַרויס פֿון די בעטן, ווי מען מורמלט אַ ייִדיש רערנאָך איז דער עולם אַרויס פֿון שטוב, עס ווערט ווײַטער שטיל און בְּינצטער, דורכן לאָדן שיינט קוים אַריין אַ קליין ביסל ליכט פֿון דער

שעה קרעכצן.

ווער עס האָט געהערט דעם נעמיראָווער קרעכצן, ווייס, וויפֿיל צער
פֿאַר כל ישראל, וויפֿיל יסורים עס האָט געשטעקט אין זײַן יעדן קרעכץ...

די נשמה פֿלענט אויסגיין, הערנדיק דאָס קרעכצן! אַ ליטוואַק האָט דאָך

זיך אויך: דער רבי, זאָל לעבן אַפֿן בעט, דער ליטוואַק אונטערן בעט

פֿאַרטאָג הערט ער, ווי מען קלאַפּט צו סליחות. דער רבי איז שוין נישט געשלאָפֿן אַ צײַט. ער הערט אים שוין אַ גאַנצע

איך גערענק שוין נישט, חולין צי נדרים!

ליטוואַק טוט זיך אַן עצה: לערנט ער זיך אויסנווייניק אַ גאַנצע מסכתא: אַן אַנדערער וואָלט אפֿשר אײַנגעדרעמלט און פֿאַרשלאָפֿן די צײַט; אַ

נאַך רעמועלבן פֿאַרנאַכט, באַלד נאָך מעריב, גנבעט זיך רער ליטוואַק צום רבין אין חדר אַרײַן, לייגט זיך אונטערן רבינס בעט און ליגט. ער מוז אָפּוואַרטן די נאַכט און זען, וואו דער רבי קומט אַהין, וואָס ער טוט

מיין דאגה! — ענמפֿערט ער און ציט מיט די אַקסל, און חוך כדי – רבור (וואָס אַ ליטוואַק קען!) איז ער זיך מישב, צו דערגיין די זאַך.

ואו־דען קומט אַהין דער רבי?
-- האין דאנה! -- אינו אַנו אינו מינו די אַקסל

אָרער פּינף לשנה, איך וויל אַף אִייַך נישט רייַך ווערן"... פֿאַרשטייט איר שוין? אי איך האָב געמאַכט אַ געשעפֿט, אי מענטשן הערן אויף צו קוילען איינס דאָס אַנדערע, ווי די אָקסן, אומויסט און אומנישט. און וויבאַלד אויס מלחמות, היינט צו וואָס באַדאַרף מען

לאַוֹם אִייַך דינען. אין וואָס גיים דאָ באַ אִייַך, אייגנםלעך, דער גאַנצער סכסוך? מע פֿאַרשטיים דען נישט אִיעַר מיין? איר מיינט נישט אַזוי די הגרה, ווי די קניידלעך. טעריטאָריע איז דאָך באַ אִייַך נאָר אַן אויסרייד רער עיקר איז דאָך באַ אִייַך יענע מעשה, פעטי־מעטי, קאָנטריבוציע! און וויבאַלד לשון קאָנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אָן מיט אַ הלוואה? צו מיר, צו רויטשילדן הייסט עס. אַמער, ווייסט איר וואָס? נאַ דיר ענגלענדער מיט די לאַנגע פֿיס און מיט די קעסטלדיקע הויזן, אַ מיליאַרד! נאַ דיר עומע רייזל, אויך אַ מיליאַרד, ממה־נפֿשך, גאָט וועט אייך העלפֿן, וועט איר מיר אָפּצאָלן מיט פּראָצענט, נישט הלילה קיין גרויסן פּראָצענט, פֿיר איר מיר אָפּצאָלן מיט פּראָצענט, נישט הלילה קיין גרויסן פּראָצענט, פֿיר

גיסט זיך אַזוי ווי וואַסער. אַבער אַז איך קום צו זיי לכתחילה און זאָג זיי: "שַאַט, ברידערלעך,

אניך געבן צו פֿאַרשטיין מיט אַ שֿכל: למשל, צוויי מלוכות צעאַמפּערן ויך איבער אַ נאַרישקייט דאָרט, אַ שטיקל ערד, וואָס איז ווערט אַ שמעק טאַביקע; "טעריטאָריע" הייסט עס באַ זיי. די מלוכה זאָגט. אַז די טעריטאָריע איז איר טעריטאָריע, און די מלוכה זאָגט: "ניין, ס'איז מיין שניקל ערד פֿון איר כבֿוד וועגן. קומט צוגיין אַ דריטע און זאָגט: "איר וייט ביידע בהמות; די טעריטאָריע איז אַלעמענס טעריטאָריע, אַ רשות הרבים הייסט עס". הקיצור, טעריטאָריע אַהער, טעריטאָריע אַהין, מע הרבים הייסט עס". הקיצור, מעריטאָריע אַרער, מעריטאָריע אַרין מעריטאָריע אַרין מעריטאָריע אַרין, מע און מענטשן קוילען זיך איינס דאָס אַנדערע ווי די שאָף, און בלוט, בלוט

מאַקעַ לחלוטין אויס! וועט איר דאָך פֿרעגן: וויאַזוי? נאָר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עס

האָבן פּרנסה, וואָלטן זיי גאָר אַזוי שלעכט נישט געווען. פּרנסה ברענגט צי קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפֿון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אַלע צרות אַף דער וועלט, אַלע אומגליקן, נישט דאָ געדאַכט, מיט אַלע רדיפֿות, מיט אַלע הריגות, מיט אַלע רציחות און מיט אַלע מלחמות... אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איר, גאֶר אַ שחיטה פֿאַר דער וועלט! ווען איך בין רויטשילה, מאַך איך אויס מלחמות, אָבער

שלום-עליכם		
אף יענער זײַט באַרג, הינטערן אַלטן בית־המדרש, געפֿינט זיך אַן אוצר. אַזי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל. נאָר קומען צום אוצר איז ניט אַזוי גרינג. אַז אַלע יידן אין שטעטל וועלן לעבן בשלום, און וועלן זיך נעמען אַלע אים זוכן, דעמאָלט וועט מען אים געפֿינען. מען אים געפֿינען. און אַז אַלע יידן וועלן לעבן צופֿרידן, עס וועט נישט זײַן קיין קנאה און אַז אַלע יידן וועלן לעבן צופֿרידן, עס וועט נישט זײַן קיין קנאה באַ יידן, קיין שנאה, קיין קריג, קיין לשון־הרע, קיין רכילות, און מע ער אַריין טיף־טיף אין דער ערד אַרײַן אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל, און מע האָט אָנגעהויבן אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל, און מע האָט אָנגעהויבן זיך צו שפּאַרן און איבערשפּאַרן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, און אַלץ איבערן אוצר. דער האָט געזאָגט: ער דאַרף זײַן דאָ, דער האָט געזאָגט: דאָרטן, — און מען האָט נישט אויפֿגעהערט זיך צו שפּאַרן און צו געזאָגט: דאָרטן, און צו מערער, אַלץ שטאַרקער, איבערשפּאַרן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו איבערשפּאַרן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריגן זיך, וואָס ווײַטער אַלץ מערער, אַלץ שטאַרקער, און אַלץ איבערן אוצר האָט געזונקען אַלץ טיפֿער און טיפֿער אין דער אוצר האָט געזונקען אַלץ טיפֿער און טיפֿער אין דער אוצר האָט געזונקען אַלץ טיפֿער און טיפֿער אין דער אריין.		
1		

איר, וואָס האָבן זיי צו אונדו? גאָרנישט. נאָר צוליב פּרנסה. זיי זאָלן דער רבי, ואָל לעבן, נעמט זיך אין וועלדל אַרײַן. ער מאכט אַ דרײַ אַפֿילו די שונאי ישראל, אונדוערע המנס פֿון דער גאַנצער וועלט, מיינט הינטער דער שטאָט שטייט אַ װעלדל. איינער דעם אַנדערן יורד לחייו, קאַפּאַל יענעם קוילען, סמען, הענגען!... לען נישט זייַן קיין אַחדות; איבערן שטיקל ברויט, מישטיינס געזאָגט, איז פרנסה; וואָרעם פרנסה, הערט איר, ראָס איז דער רעכטער עיקר; אָן פּרנסה מיטן רבין אויס דער שטאָט אַרויס. , פרם". און מים וואָס קען מען באַוואָרענען דעם פרט? געוויינטלעך, מים אַפֿן קאָפּ דעם "כלל" – וואָס דאַרף מעו? דאַרף מען באַוואָרענען דעם מיטן קול פון רבינס שווערע טריט; אָבער גיין גייט ער, און קומט צוואַמען וּאַלן אין וינען האַבן נאַר טובֿת־הכלל!... און בכדי מע זאַל קענען טראָגן און דער ליטוואַק הערט, ווי זײַן אייגן האַרץ־קלאַפּן מישט זיך צוואַמען אַ פּלאַן, עס זאָל נישט זייַן קיין "גיב־מיר־נאַ־דיר־כאַפּ־לאַפּ", און אַלע אַנדערן שווימט ער אַרויס און דער ליטוואַק נאָך אים... אין די זעטן פון די גאַסן, אין די שאָטן פון די העיוער...פון איין הויו צום הגביר", אַף מײַן קעשענע, און אַלצרינג ואָל זיך פֿירן מיט אַ סדר און מיט און חכמים אין דער וועלט, און אַלצדינג ואָל וייַן אומויסט, "על חשבון אַ קראַנקער קרעכץ פֿון ערגעץ אַ פֿענצטער... דער רבי האַלט זיך אַלץ אָפֿט רײַסט זיך אַרויס אַ געשריי פֿון סליחות פֿון ערגעץ אַ מנין, אָרער ווילנע געוויינטלעך, וואָס פֿון דאָרטן זאָלן אַרויסגיין די גרעסטע לומדים ישיבות ואָל זײַן איין ישיבה אַ גרויסע, אַ ייִרישע אַקאַרעמיע, אין דער א שטילער, ימים־נוראיםריקער פחד וויגט זיך איבער די טונקעלע גאַסן מהרש"א, מיט צַלע שבע חכמות און מיט צַלע שבעים לשון, און צַף צַלע יי ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט" יירן זאָלן אומעטום האָבן פרנסה און לעבן אין אַחרות און זאָלן זיצן אין דער ליטוואַק ציטערט, נאָר ער טרעט נישט אָפּ. אַף אַלע חבֿרות, אַף אַלע ייִרן. ראָס הייסט, אַף דעם כלל ישׂראל, אַז פון שטוב. חברות איין חברה אַ גרויסע, אַ צדקה־גדולה־חברה, וואָס גים אַכטונג אַ בעט נעמט ער אַרויס אַ האַק, פֿאַרלייגט זי אונטערן פּאַס און גייט אַרויס סדר, ווי עס געהער צו זיין – טרעפֿט, וואָס טו איך? מאַך איך אַף אַלע דורכגייענדיק, טרעט אָפּ דער רבי אין קיך, בייגט זיך איין, פֿון אונטער אומעטום, אַף דער גאַנצער וועלט! און בכדי עס ואָל זיך פירן מיט אַ בער רבי גיים אַרויס; דער ליטוואַק — נאָך! ןואו עס געפֿינען זיך נאָר אחינו בני ישראל, פֿיר איך אײַן אַזעלכע חבֿרות, גראָבן שטריק... פֿון אַ פּויערשן שטריק! וואָס איו שייך עפעס דווקא נאָר באַ אונדו אין כתרילעווקע? אומעטום, פון דער קעשענע, פון סיערמיענגע, שטאַרצט אַרויס אַן עק פֿון אַ בדומה אַועלכע חבֿרות פֿיר איך אײַן באַ אונדו אין כתרילעווקע... נאָר דער רבי מוט עס אָן... ואָל מען זי אויסקליידן, ווי עס געהער צו זיין, און חתונה מאַכן, און נאָן arwrik ikiktyt. הכנסת־כלה", אַז וואו ערגעץ אַן אַרעם מיירל, נעבעך אַ רערוואַקסענע, פומערן הימל מיט אַ בריימן לאַנגן לערערנעם פּאַס, אויסגעשלאָגן מיט פּראָצענט, נישט דאַרפֿן פֿאַרמשכּונען דאָס העמד פֿונעם לײַב, און אַ חבֿרה קליידער: לייוונטנע פלודערן, גרויסע שטיוול, אַ סיערמיענגע, אַ גרויס אַ מלמד, סײַ אַ בעל־מלאָכה, סײַ אַ סוחר אפֿילו זאָל פֿאַרשפּאָרן צאָלן לקיידער־צַלמער און נעמט ארויס צַ פּעקל... עס בצַוויַיון זיך פּויערשע בופקעס אין דרויסן, און אַ חברה "גמילות-חסדים", אַז אִימלעכער ייִד, סיִי פֿריער טוט ער, וואָס אַ ייִר דאַרף טאָן... דערנאָך גייט ער צו צו דעם אַרעמע קינדער ואָלן נישט אַרומגיין, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די ענדלעך, שטייט דער רבי, ואָל לעבן, אַף... וואַלגערן אין בית-המדרש באַ דער הרובע, און אַ חבֿרה "מלביש־ערומים" און אַ "מושב־וקנים" שטעל איך אַוועק, אַלטע יידן לומדים ואָלן ויך נישט גייכלעך אַלע מאָג פּאַר די חולאים, ווי עס פירט זיך אין לייטישע שטעט אַ ביקור־חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט אַ דאָקטאָר, מיט רפֿואות, מיט וואַסער און ליגם. — אַווראי צעוואַרפֿן און אנירערשטעלן אַ "ביקור־חולים", אָבער טאַקע וואָס אַ ליטוואַק איז דאָך אָבער איינגעשפּאַרט, ציטערט ער ווי אַ פֿיש אין

אַז דו וועסט באַצאָלן; און דו האָסט אַזאַ שטאַרקען, גרויסן גאָט, און געטרויסט אים נישט און האָסט אַף אים אַף נאַרישע זעקס גראָשן פֿאַרן בינטל האָלץ, קיין בטחון נישט! — און ווער וועט מיר אײַנהייצן ? — קרעכצט די אלמנה, — איך האָב דען כוח אויפֿצושטיין? מײַן זון איז אַף דער אַרבעט געבליבן. — איך וועל דיר אײַנהייצן אויך, — זאָגט דער רבי.				
און, אַרײַנלייגנדיק דאָס האָלץ אין אויוון, האָט דער רבי קרעכצנדיק, געזאָגט סליחות דעם ערשטן פֿזמון און, אַז ער האָט עס אונטערגעצונדן, און דאָס האָלץ האָט פֿריילעך געברענט, האָט ער געזאָגט, שוין אַ ביסל לוסטיקער, פֿון די סליחות דעם צווייטן פּזמון דעם דריטן פּזמון האָט ער געזאָגט, ווען עס האָט זיך אויסגעברענט און ער האָט די בלעך פֿאַרמאַכט דער ליטוואַק, וואָס האָט דאָס אַלץ געזען, איז שוין געבליבן אַ נעמי-ראָווער חסיד. ראָווער חסיד. און שפּעטער, אויב אַ חסיד האָט אַמאָל דערציילט, אַז דער נעמיראָווער הויבט זיך אַף, סליחות־צײַט, יעדן פֿרימאָרגן, און פֿליט אַרויף אין הימל אַרײַן, פֿלעגט שוין דער ליטוואַק נישט לאַכן, נאָר צוגעבן שטילערהייט: אויב נישט נאָך העכער!				
11				

מאָרגן, ועט ער אן אָרעמע שטוב, צעבראָכן, אָרעם כלי־בית... אין בעט ליגט אַ קראַנקע ייִדענע, פֿאַרװיקלט מיט שמאַטעס, און זי זאָגט מיט אַ ביטער קול:

— קייפֿוּ? מיט װאָס זאָל איך קייפֿוּ? װאו האָב איך, אָרעמע אלמנה, בעלט?

— איך װעל דיר באָרגן! — ענטפֿערט דער פֿאַרשטעלטער װאַסיל — אינגאַנצן זעקס גראָשן!

— נאַריש מענטש, — מוסרט זי דער רבי, — זע, דו ביסט אן אַרעמע קראַנקע ייִדענע און איך געטרוי דיר דאָס ביסל האָלץ, איך בין בטוח 101

> קריפֿן! זייער ביליק... בחצי חנם האָלץ! און נישט וואַרטנדיק אַף אַ תּשובה, נעמט ער זיך אין שטוב אַרײַן.

האָלץ, — זֹאָגט דער פֿאַרשטעלַטער װאַסיל, — האָב איך צו פֿאַר

בער ליטוואַק גנבעט ויך אויך אַרײַן און, באַם גרויען ליכט פֿון פֿריען

- װאָס פַאַּר אַ װאַסיל און װאָס װילסטו, װאַסיל?

און דער רבי ענמפֿערט וויימער, אַף מאַלאָראָסיש לשון: וואַסיל!

– למאָ יאַל פרענם מען ווײַמער פון שמוב.

— יאַן — ענטפֿערט דער רבי אַף פּויעריש לשון.

רערקענט, אַז עס איז אַ קול פֿון אַ ייִדענע, פֿון אַ קראַנקער ייִדענע.

הייול און קלאַפט אָן אין פֿענצטערל. הוער איז? — פֿרעגט מען דערשראָקן פֿון שטוב אַרױס. דער ליטװאַק

אין אַ הינטערגעסל שטעלט ער זיך אָפּ באַ אַן אָרעם, האַלב אינגעבראָכן אין אַ הינטערגעסל שטעלט ער זיך אָפּ באַ אַן אָרעם, האַלב אינגעבראָכן

קרעכצט און קנאַקט. און דאָס ביימל פֿאַלט, און דער רבי שפּאַלט עס אַף ליפּעס... די ליפּעס — אַף דינע שײַטלעך; און ער מאַכט זיך אַ בינטל האָלץ, נעמט עס אַרום מיטן שטריק פֿון קעשענע, ער וואַרפֿט דאָס בינטל האָלץ איבער די פּלייצעס, שטעקט צוריק אַרײַן די האַק אינעם פּאַס, לאָזט

האַק און שלאָגט אין ביימל אַרײַן. ער זעט, ווי דער רבי האַקט און האַקט, ער הערט ווי דאָס ביימל

היק־פֿערציק טריט און שטעלט זיך אָפּ באַן אַ ביימל און דער ליטוואַק ווערט גבהל ונשתומם, זעענדיק, ווי דער רבי נעמט אַרויס פֿון פּאַס די

בשעת נשים באָדן זיך. און וויבאַלד דאָס באָד, מוז מען שוין דעם הקדש ראָרט מוזן זיין אַן אומגליק, חס ושלום, טאָמעָר פֿאַלט דאָס אויס אַקוראַט מרחץ בוי איך איבער אַפֿסניי. וואָרעם נישט היינט־מאָרגן – עס וועט לאָז אויפֿהערן קאַפּען אַפֿן קאָפּ, בשעת ייִרן דאַוונען; און, להבֿריל, דאָס שטאָט. דאָס ערשטע בין איך מנדר אַ נײַעם דאַך אַפֿן אַלטן בית־המדרש בּלייצעס – וואָס פֿעלט מיר? הייב איך מיך אָן אַרומקוקן אַביסל אַף דער מחיה נפשות! די טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אַראָפּ אַ האָרב פֿון די קיין דאגות פרנסה, מע באַדאַרף נישט קלערן, וואו נעמט מען אַף שבת – איך זאַל קענען קנעלן מיט מיינע הלמידים מיט אַ דיינעם קאָפּ! נישטאָ צוויי חדרים, קאַך דיר, באַק דיר, וואַש דיר, בראָק דיר, און לאָז מיך צורו בבל מבל פֿלעקל – לאָז זי נישט זאָגן, אַז ס'איז איר ענג; נאַ דיר אַוועק רער קצַמער, מיט דער שפּיוצַרני, מיטן קעלער, מיטן בוידעם, מיט הכל קויף אַוועק איך די דאַזיקע שטוב אינגאַנצן מיט אַלע דריי חדרים, מיט בורניס – לאָז זי אויפֿהערן פיקן אין קאָפ אַרייַן, אַז ס'איז איר קאַלט! און ALL SI SIO L MELLI AK ASESOK SIKI EL - LKO LIGEO AKSKEKO סע קומט דער גוטער דאַנערשטיק און ס'איז נישטאַ אַף שבת... והשנית האָבן באַ ויך אַ דרײַערל, בכדי זי זאָל פֿאַרשפּאָרן דולן אַ ספּאָדיק, אַז וואָס איך טו? ראשית חכמה, פֿיר איך אײַן אַ מינהג, אַז אַ װײַב זאָל המיד און ער האָט נישט געהאַט, — אוי, ווען איך ואָל זײַן רויטשילר! טרעפֿט איינמאַל אין אַ דאָנערשטיק, בעת די רביצין האָט אים געמאָנט אַף שבת ווען איך בין רויטשילד, – האָט זיך צעלאָזט אַ כּתרילעווקער מלמד

> אַ טאָנאָלאָר פַּוּן אַ פּערילעווקער מלמד ווען איך בין רויעשילד

> > מלום-עליכם

אָזאַ ווי דו דאַרף ניט קומען פֿרײַטיק צו נאַכטס, נאַר אין דער וואכן! צעברעכסט מיר דאס געשעפֿט!

טאמארע האט געשלעפט דאס קופֿערל צו דער חבֿרטע, לאהקע די שוואַרצע, וועלכע האָט געוואוינט אַף שקאַפּלערנע, הינטערן וואַקזאַל אַפֿן וועג האַט זיך אַלץ אין איר געבונטעוועט קעגן בערטען. יענע האַט אין גאַנצן פֿאַרגעסן, אַז אַ מיידל פֿון דער בראַזשנע איז אויך אַ מענטש מיט האַרץ און געפֿיל, ווי מע זינגט אין ייִדישן טעאַטער.

זי האָט דאָך ניט געאַרבעט באַ רעדלען מצה, וואו דער אויוון ברענט און מע דאַרף וואָס גיכער פֿאַררוקן די סחורה. אַף וועמען האָט זי זיך געוואַרפֿן, די באַנדערשניצע? אַף הערשעלען, דעם סאַמע־עלנטן, וואַס האט ניט געהאט אין גאנץ ווילנע צו וועמען זיך צוצוטוליען...

בא לאהקעו האט טאמארע געהאט צײַט ארײַנצוקוקו איז א ביכל. פֿוז אַלע אין פֿאַך איז זי געווען די סאַמע גראַמאַטנע, אַפֿילו געבעטן ביכער אין דער ביבליאטעק "מפֿיצי־השֹכּלה". וואס אף זאוואלנע גאס. אמת זי האט געמוזט אנקומען צום ביבליאטעקער קראסני, ער זאל איר זאגן וואָס צו לייענען. דורך אים טאָקע איז זי געקומען צו אַ ביכל, אַנגעשריבן דורך איינעם אַ דיומאַ מיט דעם נאַמען די קאַמעליען־דאַמע. זי האַט געלייענט די מעשה פֿאַר איר חבֿרטע לאהקע די שווארצע, און ביידע אָבן זיך גוט אָנגעוויינט, דער עיקר באַם סוף, ווען די קאמעליען־דאמע. וואָס איז גאַרנישט געווען קיין דאַמע, נאַר געגעסן דאַס זעלבע ביטערע שטיקל ברויט פֿון וואַלגערן זיך אין פֿרעמדע בעטן, איז אַוועק שטאַרבן. ווען סיאַמקע קאַגאַן, דער רעפּאַרטער פֿון דער צײַטונג ווילנער טאַג, האט פֿארטראכט צו גרינדן א פּראפֿעסיאנעלן פֿאראיין פֿון די ווילנער גאַסן־מיידלעך, האָט טאַמאַרע די ערשטע גענומען אַ וואַרט, זי האָט דאָס אויפֿגעהויבן די פֿראַגע וועגן איבערשעהען, וואָס די באַנדערס, די באלעבאטים פֿון די הײַזקעלעד, האבן ניט געוואלט אנערקענען. פֿון דעם פּראפֿעסיאנעלן פֿאראיין איז גארניט געווארן, ווי פֿון אנדערע סיאמקעס -פראַיעקטן, אַבער טאַמאַרען זענען פֿון יענע טעג איבערגעבליבן אויסלענ דישע ווערטער ווי עקספּלואַטאַציע, קלאַסן־באַוואוסטזײַן און .גענעראַל־שטרײַק

טאַמאַרע איז אַוועק פֿון פֿאַך. זי האַט געוואוינט באַ לאהקען, וואַס

15

77 האָט געהאַט אַ קנײַפּע אַף קאָנסקע גאַס. דאָס האָט ער איר געגעבן צו איר ברויט דורך זיין אַ דערלאַנגערקע באַ ווסקע דעם פּראָפּעסאָר, וואָס

אונט ערגעוואָרפענע, זיך געהאָרעוועט אין יתומים-הויז. געקומען צו אַליין איז זי דאָך געווען אַזוי עלנט, ניט געהאַט קיינעם. זי איז געווען אַן געקוקט אין דער וויים. וועגן וועמען, וועגן וואָס האָט זי געקאָנט טראַכטן? איצט איז זי געשטאַנען מיט נאָך פֿרויען אַפֿן פֿעלד פֿון פּאָנאַר און

אַף בלײַבן לעבן.

פּאַראַררערונגען וועגן האַבן אַ געהעריקן צעמל, אַ שײַן פון די דײַטשן טרעגער. ביו זי איו אַרײַנגעפֿאַלן, ווי אין אַ קעסלגרוב, צווישן גוירות, ברויב און פון ציים צו ציים זיך אַרויסגעהאָלפן מים הערשעלען דעם שאַמאַרע געדרייט דאָ, דאָרטן. אַ ביסל האָט זי אונטערגעהאַנדלט מיט בי ערשטע חדשים פֿון דעם דייטשן שאַלטעווען אין ווילנע האָט זיך

גאַס איז געלעגן אין האַרץ פון רעם תחום־המושב, באַשטימט פאַר די געראַרפֿט פֿירן אין געטאָ. זי איז שוין ראָרט געווען פֿריער. שאַוועלסקע מאַמאַרע האָט אויך געהאַט אַ באַוונדער מול — מע האָט איר ניט

רײַמשן האָבן אויסגעקליבן אויסצוהרגענען די ווילנער ייִדן, נים ווײַם פֿון קנאַפּע דרײַצן הונדערט יירן אַפֿן פֿעלד פֿון פּאָנאַר – דאָס אָרט װאָס די

מעג נאָכן פֿאַרטרײַבן די ווילנער ייִדן אין געטאָ, איז זי געשטאַנען צווישן רי רייטשן. שוין מיטוואָך, רעם זיבעצנטן סעפטעמבער 1491, אַ צען און מאַמאַרע די הויכע? זי האָט ניט באַוויזן קיין סך צו לייַרן פֿון... מאַמען אַרײַן, װײַל יעדע רגע קאַן אָנקומען אַ דײַמשער דעסאַנט.

געווען צו גרויס. דער לייטענאַנט האָט געשריען, געשאָלטן אין דער געוואָלט מיטנעמען טאַמאַרען, איז אָבער די אײַלעניש און די מהומה לצַסטמצַשין וואָס האָט זיי דערפֿירט טיף אין הינטערלצַנד. לאהקע האָט לייטענאַנט אַרויפֿגעועצט לאהקען מיט עלינקען אַף אַ מיליטערישער בעתן אָפּטרעטן פֿון ווילנע, אין איין און פֿערציקסטן יאָר, האָט דער

יינגל געראַטעוועט. געווען אַ גליק. אַ דאַנק אַט דעם לייטענאַנט, האָט זיך לאהקע מיט איר שאַוועלסקע גאַס, כדי ניט צו שטערן דער חברטע איר גליק. ס'איז טאַקע גיקעס, אָבער ס'האָט זיך ניט געקלעפט. זי האָט געפֿונען אַ ווינקל אַף מאַמאַרע האָט זיך אויך געהאַט דורכגעוואָרפֿן מיט עטלעכע נאַטשאַל אָנגענומען אַ שטיקל פֿאַסאָן. ווילנע האָט זי ניט דערקענט.

דערציילט.

און מצקיח געווען זיך אומצוקערן אין געטאָ, האָט דאָס אַרץ שפּעטער אַ פֿרוי װאָס איז אַ פֿאַרװאַנדיקטע אַרױסגעקראָכן באַ נאַכט פֿון גרונ גאַסן־מיידל אין ווילנע.

אַזוי איז אַוועק צום טויט טאַמאַרע די הויכע, דאָס לעצטע ייִדישע

אַפֿן ואַמד. געטראָפֿן פֿון וײַן קױלן־סעריע.

לאַנג האָט ער ניט געשריען. אין איין רגע איז שוין טאַמאַרע געלעגן געקוקט גלייך אין די אויגן. און זיך ניט געמאַכט פֿון זײַנע געשרייען. פערקצַלענעם קליידל מיט די רויטע און בלויע בלימעלעך, האָט זי אים קעגן איבער איר מיט זײַן מאַשין־געווער. העכער פֿון אים, אין איר מצַמצַרע האָט ניט צו ליב געטאָן דעם דײַטש, װעלכער איז געשטאַנען אַז זי גייט אָפּשפּיליען אַ קנעפּל.

לוייכן פֿלייש פֿון אירע פוכקע אָרעמס און ניט געגעבן רעם מינדסטן סימן, ויך נים אויסגעטאָן. זי האָט פֿאַרגראָבן די נעגל פֿון אירע פֿינגער אינעם און אַט איז געקומען אַ באַפֿעל מע זאָל זיך אַויסטאָן. טאַמאַרע האָט

מאַכן געלט.

בֿאַרשטיין, אַז מיט אירע פֿיס, אויב זי וועט שטיין אַף די ראָגן, קאָן זי

האָט געהאַט געדונגען אַ קאַמער אַף שקאַפּלערנע, ווײַטלעך פֿון שטאָט. לאהקע האָט געלעבט דערפֿון וואָס זי פֿלעגט ברענגען צו זיך צופֿעליקע געסט, עלטערע ייִדן פֿון ניט־הי. האָט זי געקאָנט אונטערהאַלטן די חבֿרטע מיט אַ טעלער זופּ און אַ גלאָז טיי. טאַמאַרע האָט זייער געליטן דערפֿון, געזוכט וואו צו פֿאַרדינען אַ גראָשן, אָבער קיין גרויסע זיבן זאַכן האָט זיך ניט געמאַכט. בערטע די לוכטע האָט זי דווקא גערופֿן צוריק, אָבער טאַמאַרע האָט געהאַט איר האָנאָר. דער איינציקער מיט וועמען זי האָט זיך געטראָפֿן, איז געווען הערשעלע דער טרעגער. פֿלעגט ער זיך טאַקע אָפּשטעלן מיט איר פֿון צײַט צו צײַט באַ לאהקען, אָבער פֿון הערשעלען האָט מען געקאָנט האָבן מער ליבשאַפֿט ווי פּרנסה.

סיאָמקע קאַגאַן האָט זייער געוואָלט העלפֿן טאַמאַרען. ער האָט אין איר געזען דעם קרבן פֿון פֿאַרשאָלטענעם קאַפּיטאַליזם, מיט וועלכן ער האָט אַזוי ביטער געקעמפֿט אַלע זיינע יונגע יאָרן, האָט ער ווידער אַ מאָל געפּרוּווט פֿאַרווירקלעכן זײַן פּלאַן וועגן עפֿענען אין ווילנע אַ שול פֿאַר ליבע. וועגן אָט דעם פּראָיעקט האָט ער אָנגעשריבן אַ גרויסן אַרטיקל אין דער צײַטונג, אונטערגעשטראָכן די וויכטיקייט און דעם כּבֿוד וואָס אַזאַ שול, די ערשטע אין דער וועלט, וועט ברענגען ווילנע, און אָנגעגעבן אין נדן צוויי הויך־קוואַליפֿיצירטע פּעדאַגאָגן — טאַמאַרע שימעלסקי און לאה ברענער, באַוואוסט אין די פֿאַכקרײַזן מיט די נעמען "טאַמאַרע די לאה ברענער, באַואוסט אין די פֿאַכקרײַזן מיט די נעמען "טאַמאַרע די הויכע" און "לאהקע די שוואַרצע". אַזוי האָט זיי באַקענט דעם לייענער סיאָמקע קאַגאַן אין זײַן אַרטיקל.

טאַמאַרע האָט ניט געהאַלטן דערפֿון. מע האָט שוין איין מאָל געפּרוּווט, אַפֿילו באַשטעלט אַ שילד, אָבער פֿון געשעפֿט האָט זיך אויסגעלאָזט אַ מינד

סיאָמקע האָט אָבער ניט נאָכגעלאָזט. ער איז אַוועק איבער דער שטאָט זוכן לערן־מאַטעריאַל. האָט ער אַזוי לאַנג גענישטערט אין קליינעם פֿונקס ביכערקראָם אַף דײַטשע גאַס, ביז ער האָט זיך געכאַפּט, אַז דווקא הײַקל לונסקי דער ביבליאָטעקער פֿון סטראַשונס ביבליאָטעק, קאָן אים העלפֿן. איז סיאָמקע אַוועק צו הײַקלען פֿרעגן וואָס יענער קאָן טאָן פֿאַר אים. איז הײַקל לונסקי צוגעגאַנגען צו אַ זײַטיקער שאַפֿע אין דער ביבליאָטעק און אַרויסגענומען פֿון דאָרטן אַ דין ביכעלע, אַ קונטרס, וואו עס זענען געווען זייער גענוי פֿאַרשריבן אלע תקנות וועגן ריכטיק באַשלאָפֿן אַ ווײַב געווען זייער גענוי פֿאַרשריבן אלע תקנות וועגן ריכטיק באַשלאָפֿן אַ ווײַב און וואָס צו טאָן אַף צופֿרידן שטעלן דעם מאַן.

הייקל לונסקי האָט געגלעט דעם קונטרס, איבערגעדרוקט פֿון אַן אַלטן

16

	12
	אַף די גאַסן טאַנקען מיט דויטע, פֿינפֿעקיקע שטערן אַף די שטאַלענע אַר די גאַסן טאַנקען מיט דויטע, פֿינפֿעקיקע שטערן אַף די שטאַלענע אַר די גאַסן טאַנקען מיט דויטע, פֿינפֿעקיקע שטערן אַף די שטאַלענע אַלעטן וען דעט האַנדעיר. דעי גאַנצעי קרשיל פֿון האַמילעס הייף האָט גערייט אַרוס די טאַנקען ווי גאַנעט מווחניט אַף אַ לאַגג דערוואיטער האָט אַדער לאַגג ניט געדויערט. אין גאַנצן אַ זעקס געדייט אַרוס די טאַנקען ווי גאַנעט מווחניט אַף אַ לאַגג דערוואיטער האַט דוין די טאַנען ווי גאַנעט מווחניט אַף אַ לאַגג דערוואיטעטע אַרט דוין די טאַנען ווי גאַנעט מווחניט אַף אַ לאַגג דערוואיטעע אַרט דוין די טאַגעען ווי גע געריערט אין אינעגעטעג טייערפּאַכעס, החגנה די יי איידער פֿון די דרון גאַנט האַבן זין די טאַגען ווי גען גערערט די אַט האַבן ווי גענענעטען אַרט האָבן זין דעפֿריט מיי דע האַרן אַרערערט דער אַט דער האָט די גערערער דעַ געריערט דערערער באַעלעט ווי מע האָט זיי גערוען האָט אין אייבערשטיבר צו פֿין זערער אַן אַרערערט זאַראָר פֿון דערערערער די אַט אין גענעע דערערער און אַר גערערער אַרערערער אַרן אַרערערער דרי ערערערערערערערערערערערערערערערערערערע

כּתבֿ־יד, וואָס האָט געדאַרפֿט האָבן אַ גוטע פּאָר הונדערט יאָר. דער נאָמען פֿון מחבר איז ניט געווען אָנגעגעבן. דער קונטרס האָט געהייסן אַהבֿה בתענוגים, וואָס אַף פּראָסט ייִדיש הייסט דאָס: די ליבע אין פֿארנאנינים

סיאָמקע האָט גלײַך פֿאָרגעלייגט לונסקין איבערזעצן דעם קונטרס אַף ייִדיש. יענער האָט אים מבֿטל געמאַכט מיט אַ שמייכל אין זײַן געדיכטער באַרד, און געשעפּטשעט דערבײַ:

אײַ, סיאָמע, דער לימוד, װאָס דו װילסט אײַנפֿירן אין װילנע, האָבן — אונדזערע חכמים געבראַכט פֿאַר דעם עולם פֿריִער פֿון דיר. װעסט מיט דעם ניט אַנטדעקן אַמעריקע...

ס'האָבן ניט געהאָלפֿן סיאָמקעס אַרגומענטן, אַז די גאַנצע זאַך קאָן זײַן מ'זינס און אַזעלכס. דאָס וועט מרעיש־עולם זײַן. אַ שול פֿאַר ליבע אין ווילנע, וואָס באַדינט זיך מיט לערן־מאַטעריאַל פֿון אָריגינעלע, ייִדישע מקורות, ממש פֿון דער רבנישער ליטעראַטור. הײַקל לונסקי, מיט זײַן אײַזערנעם געדולד, האָט אױסגעהערט סיאָמקען ביזן סוף און פֿאַרשטופּט דעם קונטרס צוריק אין דער שאַפֿע צווישן אַנדערע זעלטענע ספֿרים.

טאַמאַרע האָט זיך נישט פֿאַרלאָזט אַף סיאָמקען מיט זײַנע פֿאַנטאַזיעס און אָנגעהויבן זוכן וואָס צו טאָן. פֿריער האָט זי זיך געוואָלט שטעלן אַפֿן מאַרק מיט אַ קאָשיק הינערישן דרויב, אָבער די מאַרק־יידענעס האָבן איר ניט צוגעלאָזט. צו פֿיל הענדלערקעס האָבן זיך צעשטעלט מיט זייער סחורה. איז זי אַוועק אין שחיטה־שטיבל פֿליקן עופֿות. דאָרטן האָבן די וױַבער זי יאָ פֿײַן אױפֿגענומען. ס׳האָט לאַנג ניט געדויערט און טאַמאַרע האָט מיטגעבראַכט לאהקען די שוואַרצע צו דער אַרבעט. זענען זיי ביידע געזעסן, פֿאַרזונקען די פֿיס אין בערג הינערישע און גענדזענע פֿעדערן, און פֿון צײַט צו צײַט זיך דערמאָנט די אַמאָליקע יאָרן, ווען פֿון איין גאַסט האַט מער ווי פֿון צען אפּגעפֿליקטע הינער.

לאהקעס יינגל, עלינקע, וואָס זי האָט געהאַט פֿון אַ צופֿעליקן יידן און געטענהט, אַז דאָס איז געווען אליהו־הנבֿיא, איז אומגעלאָפֿן איבער דעם שחיטה־שטיבל און אַלע פֿליקערקעס האַבן געקליבן נחת פֿון אים.

איין זאַך האָט סיאָמקע יאָ אױפֿגעטאָן פֿאַר טאַמאַרען. ער האָט זי אַרײַנגעצױגן אין אַ קרײַזל, װאָס האָט זיך געזאַמלט געהײם אין אַן אייבערשטיבל אַף יידישע גאַס, אין ראַמײַלעס הױף. דאָרטן זענען געזעסן לאַנגע אָװנטן אַ פּאָר הױזן־נײער, עטלעכע שנײַדער־געזעלן, נייטערקעס, א הענטשקע־מאכער, און א בחור מיט הונגעריקע אויגן האט געלױבט

17

50

אויסגעבראָכן די מלחמה. די דשטשן מיט די רוסן האָבן זיך צעטיילט מיט דער פוילישער מדינה. אין ווילנע האָבן דעם ניינצנטן סעפטעמבער, יאָר ניין און דרייסיק, זיך באַוויזן אין אַ שיינעם פֿריהאַרבסטיקן פֿרימאָרגן

געלעגערס, יעדע מיט איר אייגענעם אויספֿיר.

לאהקע האָט געצויגן אַן אַקסל. דער ספֿק צי דעם רבֿס טאָכטער אין פרצעס דערציילונג איז געווען גערעכט האָט איר פֿאַרצויגן די ליפּן. אַזוי זענען ביידע חבֿרטעס, וואָס אַראָפּוואַרפֿן פֿון זיך דאָס קלייד פֿאַר פֿרעַמדע אויגן איז געווען באַ זיי אַ וואָכעדיקע זאַך, אַוועק צו זייערע

מאַמאַרע איז געזעסן אין שחיטה־שטיבל צווישן די פֿערערן, ביז ס'איז

אַט דאָס טאַקע איז דאָך דער געדאַנק. צום טויט איז זי געגאַנגען, אָבער אַ רבֿס אַ טאָכטער איז זי געבליבן, ניט הפֿקר...

מאַמאַרע האָט דערווידערט:

איז שוין דער אונטערשייד?

- אַ מענטש גייט צום טויט, האָט ער ניט קיין אַנרערע ראגות? וואָס אַ מענטש גייט צום טויט, האָט ער ניט קיין אַנרערע ראגות? וואָס
- צום סאַמע פֿלייש?

לאהקע האָט זיך געכאַפּט פֿאַרן קאָפּ:

מיטן ווינט.

דבׁס אַ מאָכמעַר, וויניל זי איז אַרויס אַף דער גאַס ווען ס'איז געגאַנגען אַ פראָצעָסיע פֿון קלויסטעַר. מיט יאָרן צוריק האָט אַ ייד נישט געטאָרט גיין אין די גויישקע גאַסן. האָט מען זי, דעם רבֿס מאָכטעַר, צוגעבונדן פֿאַרן צאָפ צום עק פֿון אַ ווילדן פֿערד, ער זאָל זי שלעפּן אין געלאַף איבערן בריק. האָבן די גלחים זי געפֿרעגט וואָס פֿאַר אַ בקשה האָט זי פֿאַרן טויט. האָט דעם רבֿס מאָכטעַר געבעטן אַ שפּילקע. מיט דער שפּילקע וואָס זי האָט באַקומען, האָט זי צוגעשפּיליעט איר קלייד צום לעבעדיקן פֿלייש פֿון איר פֿוס, כדי מע זאָל ניט זען אירע ווייבערישע ערטער בעת דאָס פֿערד וועט זיך יאָגן מיט איר דורכן גאַס, און דאָס קלייד וועט זיך אויפֿהייבן

מאַמאַרע האָט פֿאַרמאַכט די פֿאָלקסטימלעכע געשיכטן, און

1 '	
1	

פֿאר זיי דאס לעבן אין גרויסן ראטן־פֿארבאנד, אונטער דער זון פֿון דער סטאלינישער קאנסטיטוציע. א לעבן מקנא צו זײַן. אלע אין קרײַזל האבן געוואוסט וואס טאמארע איז פֿריער געווען. דער דארער בחור האט זי פֿארגעשטעלט ווי א געוועזענעם שקלאף פֿון דער בורזשואזער ארדענונג. טאמארע די הויכע האט געפֿליקט עופֿות, באזוכט פֿון מאל צום מאל דעם קרײַזל און זיך געסטאַרעט זײַן צופֿרידן מיט איר לעבן. ס'איז ניט געווען אַזוי לײַכט. אַ מאַל פֿלעגט זי אַ צי טאַן אַנטאַן צוריק דאַס רעקל מיטן טיפֿן שליץ, וואָס דורך אים האָט מען געזען אירע הויכע פֿיס, אַרױפֿציען אַף זיך די אַפֿענע בלוזקע, נעמען אין האַנט דעם לאַקירענעם רידיקול, און זיך אַוועקשטעלן אַף סאַוויטשער גאַס, לעבן קינאַ פּיקאַדילי, זשמורען מיט אַן אויג; טאַמער גייט אַבער ווער פֿאַרבײַ פֿון די נײַע באַקאַנטע, וואַס וועלן זיי זאָגן? דאַרטן, אין דעם בוידעמשטיבל אף יידישע גאס האט מעו וי אויפֿגענומען ווי זי וואַלט גאַרנישט געדינט באַ בערטען די לוכטע. האַט י זיך באַנוגנט מיט דעם שחיטה־שטיבל, און מיט נעמען אַ ביכל פֿון דער - האַט דער ביבליאַטעקער קראַסני אונטערגערוקט טאַמאַרען אין אײַלע ניש א בינטל דערציילונגעז. די זאמלונג האט געהייסו פֿאלקסטימלעכע געשיכטן, פֿון אַ שרײַבער, אַ געוויסן פּרץ. האַט זי גלײַך געוואַלט בעטן עפּעס אַנדערשֹ—אַ ראָמאַן, אַ ליבע מיט דועלן. אַבער דאַס איז געווען פֿרײַטיק, לייענער האַבן זיך געשטופּט און געאײַלט נעמען אַ בוך אַף שבת, האָט טאַמאַרע אַרײַנגעלייגט די געשיכטן אין קאַשיק און אַוועק אַף שקאַפּלערנע, צו לאהקען. זענען ביידע חבֿטרעס געזעסן אין אַוונט באַם טיש, ווי צוויי אויסגעדינטע סאַלדאַטן, און געשוויגן. עלינקע איז שוין געשלאַפֿן. אַפֿן קאַמאַד האַבן נעצאנקט די שבת־ליכט, וואַס לאהקע האַט זיך געמאַכט אַ מינהג אָנצוצינדן וינט איר קדיש איז געבוירן געוואַרן. הארבסט איז געווען. אַ דריבנער עגנדל האט געקלאפט אין נידעריקן פֿענצטער וואס איז ארויס צו א שטיקל גאַרטן, ווי דער שטייגער פֿון די הילצערנע שטיבער אין יענער געגנט. טאַמערע האַט געבלעטערט די געשיכטן און שווערע ספֿקותן האַבן געקרימט אירע פֿולע ליפּן. לאהקע האַט געקליבן די ברעקלעך חלה פֿון שבתדיקן טיטשעך, און געשוויגן. זי האַט געהאַט פֿאַראיבל אַף דער חבֿרטע, וואס א גאנצן אוונט האט זי מיט איר ניט אויסגערעדט קיין ווארט און נאַר געווען פֿאַרנומען מיט איר בוך. האַט זי זיך ניט אײַנגעהאַלטן און

א בורטשע געטאו:

18

61 פֿאַרן האַרץ... ארץ־ישראל־ערד און אַ יאַרמלקע. אָבער די שפּילקע האָט מיך גענומען ער געשטאָרבענער ייִד האָט געבראַכט נאָך צוויי מתנות-אַ זעקעללע שפילקע, האָט זי געשוויגן און טאַמאַרע האָט דערציילט ווײַטער: באַבלה באָם מורא געהאַם צו פרעגן אַף וואָס דאַרף מען אין הימל אַ האָט ער געבראַכט אין הימל אַ מתנה אַ שפּילקע... מאַמאַרע האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און ממשיך געווען: שַּאַ, שַאַ, זע װאָס דאָ מומ זיך. מע מאָר שוין נים פרעגן אויך? אַ שרײַבער שרײַבט, איז הער זיך צוי שו דו פרעגסט פערדישע פראַגעס, וועסטו בלײַבן אַן דער מעשה. מאַמאַרע האָט זיך אויפגערעגט: ווער דאַרף אין הימל דרײַ מתנות? מתנות אין הימל. מע לאָוט אים נישט אַרײַן אין גן־ערן, ביו ער וועט נישט ברענגען דרײַ − ס'איז אַ מעשה מיט דרײַ מהנות. אַ יִיד, װאָס איז געשטאַרבן און מאַמאַרע האָט זיך אָפּגעהוסט און אָנגעהויבן דערציילן: פריער דערצייל מיר אין וואָס עס גיים דאָרטן. לאהקע האָט ניט געהאַט קיין גערולד: איך מוז דיר איבערלייענען... — לאָמיר הערן דעם געראַנק. — מיט אַ געראַנק... ואָג שוין מיט אַהער, מיט אַהין, מיט וואָס? לאהקע האָט זיך אונטערגעשטופּט: α′α... איין מעשה האַב איך דווקא יאַ צעקײַט. זייער... זייער... אַזאַ... נו... מאַמאַרע האָט זיך אַ רגע פאַרטראַכט און דערגאָך זיך מודה געווען: אַנדער בוך, מע זאָל אים קאָנען נעמען אין מויל אַרײַן. שאָ צו וואָס דאַרפֿסטו זיך ברעכן די ציין? זונטיק וועסטו בעטן אַן ווערטער. מע דאַרף זײַן אַ רב דערצו. דאָס וענען דערציילונגען שווער צו פֿאַרדײַען. מיט אַ סך העברעישע געמאַכן, און זיך צעשמייכלט: וייער בליק האָט אַזוי געוואַרעמט די אײַנגיייער אין בערטע די לוכטעס מאַמאַרע האָט אויפֿגעהויבן אַף לאהקען אירע קאַרע קאַצנאויגן, וואָס - אַמגר אויך וויסן וואָס דו זוברעוועסט דאָרטן?